

اسناد وزارت امور خارجه بریتانیا و جزایر سه گانه در خلیج فارس

رادیو فردا: وزارت امور خارجه بریتانیا هر سال اسناد و مدارک محرمانه ۲۰ سال گذشته در آرشیو خود را علنی می کند و در اختیار پژوهشگران، مورخان، روزنامه نگاران و به طور کلی، علاقمندان به بررسی این اسناد قرار می دهد.

در سال ۲۰۰۱، یعنی هفت سال پیش، اسناد مربوط به مذاکرات ایران و بریتانیا بر سر بازگرداندن حاکمیت سه جزیره ابوموسی، تنب بزرگ و تنب کوچک که در سال ۱۹۷۱ انجام گرفته بود، می بایست علنی می شد، اما وزارت امور خارجه بریتانیا به علت حساس بودن موضوع، انتشار آن را ۱۰ سال به تعویق انداخت. دکتر مجید تفرشی، پژوهشگر تاریخ در لندن، این تصمیم وزارت امور خارجه بریتانیا را به چالش گرفت و موفق شد به این اسناد دسترسی پیدا کند و از آنها نسخه بردارد.

او در این باره، مطلبی را در شماره تابستان مجله «شهروند» در ایران منتشر کرده است. به همین مناسبت، دکتر مجید تفرشی، میهمان گفت و گوی ویژه این هفته رادیو فردا است.

آقای تفرشی، چگونه دسترسی به این اسناد را توضیح دهید.

دکتر مجید تفرشی: مطابق سنت آرشیو و قوانین موجود در بریتانیا، اسناد تاریخی معمولاً بعد از ۳۰ سال تمام از تولدشان آزاد می شوند. یعنی اولین روز سال جدیدی که از تولد آن ۳۰ سال تمام گذشته باشد. اسناد مربوط به اعاده حاکمیت جزایر سه گانه به ایران باید در پایان سال ۲۰۰۱ و آغاز سال ۲۰۰۲ آزاد می شد، زیرا در سال ۱۹۷۱ اتفاق افتاده است. بنابراین باید در اولین روز کاری سال ۲۰۰۲ طبق قانون آزاد می شد.

وقتی من و شاید دیگران برای دسترسی به این اسناد مراجعه کردیم، اعلام شد که چون این اسناد حساس هستند و موضوع تمام نشده، ممکن است انتشار این اسناد کفه ترازو را به نفع یکی از طرفین دعوا سنگین کند. لذا این اسناد حداقل تا ۱۰ سال دیگر آزاد نمی شود. به نظر من، این ادعای بی جایی بود و از همان زمان به تدریج یک شکایت حقوقی را آغاز کردم و به خصوص بعد از تصویب قانون آزادی دسترسی به اطلاعات در حکومت آقای تونی بلر، تلاش خود را تشدید کردم و موفق شدم با نامه نگاری های مختلف اجازه استفاده از حدود ۳۵۰۰ صفحه از این اسناد را بگیرم که دو ماه پیش این اسناد در اختیار من قرار داده شد. البته این اسناد هنوز هم برای عموم آزاد نشده است. من از همه آنها عکسبرداری کرده ام و امیدوارم به زودی و ظرف یک ماه آینده برای عموم نیز آزاد شود. در این اسناد، صحبت از این است که شیوخ جزایر، رؤسای دزدان دریایی بوده اند. اما تا پیش از تنظیم قوانین بین الملل و تعیین حاکمیت جزایر، در اکثر نقاط جهان دزدان دریایی حاکم دریاها بودند. در ضمن، بر طبق این اسناد، شیوخ سه جزیره ابوموسی، تنب بزرگ و تنب کوچک تا پیش از سال ۱۸۲۰ به ایران خراج می داده اند و در بندر لنگه ایران سکونت داشتند.

آیا از نظر حقوقی، این مسئله حق حاکمیت ایران را بر سه جزیره ثابت نمی کند؟ بر اساس قوانین بین المللی حق و حقوق ایران چگونه تعریف شده است؟

اینجا دو مسئله وجود دارد، تا قبل از ۱۸۲۰ شیوخ این سه جزیره که به قواسم معروف بودند که همان قاسمی ها هستند،

به طور کامل، اگر دولت های مرکزی ایران مقتدر بودند، به حکومت مرکزی و اگر حکومت محلی قوی بودند، مانند حکومت لنگه به حکومت محلی خراج می دادند و تحت حمایتی و تحت فرمان آنها بودند. در مواردی هم اگر زورشان می رسید، یاغی و دزد دریایی بودند که از فرمان دولت مرکزی سرپیچی می کردند. ولی در هر صورت، اگر فرمانبری وجود داشته، اینها تابع دولت ایران بوده اند و استقلالی به مفهوم امروز اصلاً وجود نداشته است. از سال ۱۸۲۰ تا سال ۱۹۷۱، این شیوخ به تناوب تحت حمایت دولت بریتانیا و دولت ایران بوده اند. یکی از مواردی که مورخان بریتانیایی و به خصوص مورخین عرب از طرح آن پرهیز می کنند، مسئله ریشه و تبار شیوخ قواسم است که بیشتر اینها به صفحات جنوبی ایران باز می گردد و وابستگی اشان به ایران کاملاً آشکار است.

شما در گزارش خود از نقشه مشهوری صحبت می کنید که در سال ۱۸۸۸ از سوی ملکه ویکتوریا به ناصرالدین شاه پادشاه وقت ایران هدیه داده شده بود. اهمیت این نقشه برای اثبات حاکمیت ایران بر سه جزیره چیست؟

مسئله نقشه های تاریخی در اثبات قلمرو و مرزهای کشورها امری انکار نشدنی است و ارزش حقوقی دارد و در هر دادگاهی قابل استناد است. در اواخر قرن نوزدهم و در سال ۱۸۸۶، مساحان یا نقشه کش های وزارت دریاداری بریتانیا، غیر از امور دریایی، مسئولیت امنیتی و خارجی کشور بریتانیا را بر عهده داشتند و به خصوص در خلیج فارس مستقر بودند، نقشه بسیار ریز و دقیقی را در سال ۱۸۸۶ تهیه کردند که در این نقشه به طور کامل و با رنگ مشخص قلمرو ایران، سه جزیره متعلق به ایران شناسانده و تصریح شده است. این نقشه دو سال بعد توسط ملکه ویکتوریا به واسطه لرد سالزبوری به دربار ناصرالدین شاه هدیه می شود و ناصرالدین شاه بلافاصله وقتی نقشه را می بیند، متوجه این نکته می شود و در مکاتبات بعدی خود به همین نقشه استناد می کند که شما خودتان اذعان دارید این جزایر متعلق به ایران است. بعد که این مسئله مرتب در مکاتبات ایران تکرار می شود، لرد سالزبوری در مکاتبات بعدی اش می گوید اعطای این نقشه به ایران و بهره برداری ایران از آن به من یاد داد هرگز به هیچ دولت خارجی نقشه اهدا نکنم.

دعوا بر سر سه جزیره ابوموسی، تنب بزرگ و تنب کوچک در دوران معاصر از زمانی شروع می شود که در سال ۱۹۶۸ نیروهای نظامی بریتانیا شروع به خارج شدن از خلیج فارس کردند.

طبق گزارش شما، محمدرضا شاه پهلوی، پادشاه سابق ایران، برای بازگرداندن این جزایر تلاش زیادی کرد و مصمم بود آنها را به ایران بازگرداند. موانعی که در این اسناد نشان داده شده اند، کدامند؟

تا سال ۱۹۰۳ که نیروهای نظامی دولت بریتانیا جزایر سه گانه را اشغال نکرده بودند، جزایر به مدت طولانی و به طور کامل در اختیار ایران بودند. در ابتدای سلطنت مظفرالدین شاه، به دلیل ضعف دولت مرکزی و غفلت صورت گرفته، بریتانیا نیروهای خود را در این سه جزیره مستقر کرد و وضعیت تا سال ۱۹۷۱ به همین صورت ماند. در سال ۱۹۶۸، دولت بریتانیا برای اولین بار تصمیم گرفت نیروهای خود را از خلیج فارس خارج کند و به امارات موجود در آنجا که تحت حمایتی خودش بودند، استقلال بدهد. نکته ای که حتماً باید توجه کرد، این است که در طول سال هایی که این جزایر در اشغال نیروهای غیرایرانی بودند، هیچ دولت و دولتمرد ایرانی این اشغال را به رسمیت نشناخت و نپذیرفت که این جزایر متعلق به ایران نیست. چه در دولت ضعیف مظفرالدین شاه و چه در اغتشاشات بعد از آن، تا زمان حکومت رضاشاه.

در دوره رضا شاه و محمدرضا شاه، همه رجال ایرانی اعم از شاه و نخست وزیران، همواره تأکید داشتند که این جزایر متعلق به ایران است و اشغال شده و باید هر چه زودتر به ایران بازگردد. به خصوص در دوره رضا شاه، تیمورتاش تا آنجا که در توان داشت، برای بازگرداندن حاکمیت این جزایر به ایران بسیار تلاش کرد. در همین رابطه، اردشیر زاهدی، وزیر امور خارجه ایران در سال ۱۹۷۱، نیز به شدت از منافع ایران دفاع می کرد. به طوری که بریتانیا گفته بود با کنار رفتن او مذاکره با ایران آسان تر خواهد شد. وقتی مسئله بحرین پیش آمد و به دلایل مختلفی ایران مجبور شد از حاکمیت خود بر بحرین چشم پوشی کند، شاه به این نتیجه رسید که باید به نوعی در برابر مسئله بحرین دست به کاری بزند.

مسئله جزایر سه گانه، مسئله ای بود که شخص محمدرضا شاه تصمیم گرفت که هرگز مماشات نکند و هیچ امتیازی ندهد. صرف نظر از محمدرضا شاه، رجال و سیاست گذاران ایران نیز در این موضوع اتفاق نظر داشتند. به ویژه وزیر وقت امور خارجه ایران، آقای اردشیر زاهدی، که در آن زمان به شدت بر این مسئله پافشاری داشت و بدون هیچ ظاهر سازی در بازگرداندن این جزایر به ایران تلاش می کرد و حتی مواضع او با مواضع عباس هویدا درگیری پیدا می کرد و از خود شاه در این مسئله تندتر عمل می کرد. در این اسناد می بینیم که هرگاه شاه نر مشی در مذاکره یا انگلیس ها به خرج می دهد، اردشیر زاهدی خوشش نمی آید. به نظر من، آقای زاهدی یکی از کسانی است که در این ماجرا تلاش بسیاری کرد که این سه جزیره به ایران بازگردند.

محمدرضا شاه بالاخره در مذاکرات در کاخ بابلسر در مورد این سه جزیره با بریتانیا به توافق رسید و در ۳۰ نوامبر ۱۹۷۱،

یعنی یک روز پیش از اعلام رسمی تأسیس دولت امارات متحده عربی، نیروهای ایران به طور کامل در سه جزیره مستقر شدند.

بر اساس این اسناد، مذاکرات بابلسر و پیامدهای آن چه بود؟

روز ۱۰ نوامبر ۱۹۷۱ در کاخ بابلسر، مذاکراتی بین سفیر وقت بریتانیا و شاه برگزار شد که البته آقای زاهدی هم در مذاکرات حضور داشت. موضوع این مذاکرات، بازگرداندن حاکمیت جزایر سه گانه به ایران بود، یعنی در ابوموسی به نوعی حاکمیت مشاع باشد، به عبارت دیگر، حاکمیت نظامی به طور کامل به ایران تعلق گیرد و حاکمیت در مراکز غیر نظامی به طور مشترک بین ایران و امارات باشد، ولی ایران همچنان تفوق بر امور حساس نظامی و غیر نظامی داشته باشد، ولی شارجه ای ها هم در ابوموسی باشند. بر سر این مسائل توافق کامل شد و بر سر حضور نیروهای نظامی ایران در جزایر سه گانه و استقبال نمایندگان شیوخ رأس الخیمه و شارجه از آنها و اعلام پذیرش از سوی شیوخ در قراردادی که با شاه منعقد می شود، زمان بندی صورت گرفت و دقیقاً مشخص شد. بر اساس این اسناد، هیچ تردیدی در پذیرش مسالمت جویانه حاکمیت ایران بر جزایر توسط شیوخ امارات وجود ندارد.

با بررسی این اسناد، نتیجه گیری شما از وضعیت کنونی این جزایر چیست؟

دولت ها و حکومت های ایران در دو قرن اخیر فراز و نشیب های بسیاری داشتند، قوی بودند یا ضعیف، و یا روابط خوبی با سایر کشورها داشتند و یا روابط بد. نکته ای را بر اساس این اسناد می توان به آن رسید و اصل فرض کرد، این است که مسئله جزایر سه گانه به طرز عجیبی با حاکمیت و منافع ملی ایران گره خورده است و هیچ دولتی در ایران نمی تواند از حاکمیت کشور خود بر این جزایر صرف نظر کند؛ چه بخواهد و چه نخواهد. بنابراین مسئله جزایر علیه منافع ایران غیر ممکن است که حل شود. شهران طبری

کاباره رستوران نایب «لاکسور نایت کلاب»

فضائی دل انگیز، مکانی متفاوت با غذاهای متنوع ایرانی

رستوران نایب با افتخار از شما و میهمانانتان پذیرائی می کند!

سالن مجلل رستوران نایب با ظرفیت بیش از ۴۵۰ نفر

زیباترین مکان برای برگزاری جشن ها و میهمانی های شما همراه با موزیک زنده

مجهز به کادر ورزیده

(650) 737-7900

قبول سفارشات غذا با بهترین سرویس

101 Brentwood Dr.

S. San Francisco, CA 94080

North of El Camino, cross the street from See's Candies

www.luxorrestaurant.com

nayebrestaurant@yahoo.com

